

מחאה חברתית ב"צוק איתן" – ניסיון אזרחי לאתגר את השיח המדיני-ביטחוני

כרמית פדן

מאמר זה בוחן את תנועת המחאה האזרחית שקמה מקרב תושבים באזור הנגב המערבי במהלך מבצע "צוק איתן". בתוך כך הוא בוחן את מאפייניה של התנועה כתנועה חברתית "חדשה", וכן את ההשלכות של אופן פעולתה ומסריה על השיח המדיני-ביטחוני במרחב פעולתה בפרט ובישראל בכלל. טענת המאמר היא שעל אף שתנועה חברתית זו צמחה מתוך נסיבות של מצוקה ביטחונית-מקומית, יש לפעילותה רלוונטיות רבה במישור הכלל-ארצי. זו נובעת מקריאת התגר של התנועה על "תפיסת הסבבים", המסתמנת כדפוס הפעולה המוביל בשנים האחרונות את העימות בין ישראל לחמאס. המסר אותו מנסה תנועת המחאה להעביר הוא שלשימוש באמצעים צבאיים בלבד, כפי שהיה בשלושת סבבי הלחימה האחרונים ברצועת עזה, אין תוחלת ברמה האסטרטגית בהיעדר מאמץ מדיני שתכליתו הסדרה מתמשכת בין הצדדים היריבים. בראיית התנועה, הסדרה כזו גם אמורה ליצור מצבי פתיחה להסדר ישראלי-פלסטיני כולל. מסר רלוונטי נוסף המוצג במאמר, בהשאלה מהמקרה המקומי ב"עוטף עזה", הוא כי גם בנסיבות של עימות עתידי אפשרי בין ישראל לחזבאללה, בו יעמוד העורף הישראלי בפני מצבי דחק דומים ואף משמעותיים יותר (תקיפות טילים נרחבות לעומק החזית האזרחית), עשויה להתבקש פעולה מדינית במקביל לפעולה הצבאית, כדי ליצור סיכוי של הסדרה ארוכת טווח.

מילות מפתח: "צוק איתן", "עוטף עזה", חברה אזרחית, מחאה, תנועה חברתית "חדשה", שיח מדיני-ביטחוני.

כרמית פדן היא עמיתת מחקר ניובאוור במכון למחקרי ביטחון לאומי.

רקע

הימים שלפני הכניסה למבצע "צוק איתן" התאפיינו מבחינת תושבי "עוטף עזה" בחוסר אמון ובכעס רב, שהופנה הן כלפי המועצות האזוריות שאותם יישובים נמצאים בתחומן¹ והן כלפי הממשלה. תחושות אלו היו תולדה של היעדר תגובה מצד הממשלה לעשרות פצצות המרגמה והרקטות שירה חמאס לעבר יישובי "עוטף עזה" במהלך עשרה ימים בעת מבצע "שובו אחים" – מבצע החיפוש ביהודה ושומרון אחר שלושת הנערים שנחטפו ביוני 2014. התחושה בשלב זה בקרב התושבים הייתה כי הם נשתכחו מלב.

שינוי בתחושה זו חל בעת שהוכרז על תחילת מבצע "צוק איתן", וביתר שאת בעת הכניסה הקרקעית לרצועת עזה. או אז תושבים החלו להרגיש כי (גם) ביטחונם ניצב בראש סדר העדיפויות של הדרג המדיני מקבל ההחלטות. חמישים ימי הלחימה במסגרת המבצע לוו בקושי רב של התושבים, שבא לידי ביטוי בתחושות של חרדה, דריכות, מתח וחשש. אלה נבעו מהירי תלול המסלול כאיום "ישן", מהמנהרות ההתקפיות כאיום "חדש" (לפחות בהיקפן), מאזעקות, מנפילות של רקטות ופצמ"רים ומהדי ה"הרעשה" הבלתי פוסקים כתוצאה מפעילות צה"ל באזור, וכל זאת בתקופת הקיץ ו"החופש הגדול".

תקוותם של רבים מקרב תושבי "עוטף עזה" באה לידי ביטוי בפעילות "התנועה לעתיד הנגב המערבי". לדידם, המצב המתמשך מזה 14 שנה, של מצבי חירום ו"שגרת חירום", חייב להסתיים בניסיון ליצור מציאות אחרת באזור, וזאת באמצעות צורה זו או אחרת של הסדר מדיני; כלומר, ביטחון אמיתי יובטח רק בעת שייפון הסדר מדיני.

מאמר זה מבקש לבחון את פעילות "התנועה לעתיד הנגב המערבי" בהסתכלות מדינית רחבה. המאמר טוען כי הגם שתנועה זו צמחה מתוך מצב של מצוקה ביטחונית-מקומית, ועל אף שהיא לא הצליחה ליצור עד כה תהודה של ממש ברמה הארצית, יש לפעילותה רלוונטיות מדינית כלל-ארצית. רלוונטיות זו באה לידי ביטוי באמירה המרכזית של תנועה חברתית זו ובמסר אותו היא מנסה להעביר. אמירתה המרכזית היא כי להפעלת כוח צבאי, כפי שהתקיימה בשלושת סבבי הלחימה האחרונים ברצועת עזה, אין תוחלת בפני עצמה. מכאן, שאין זה מספיק להפעיל אמצעים צבאיים ויש להשתמש גם באמצעים מדיניים. לצד זאת מופיע מסר נלווה, לפיו פתרון מדיני ברצועת עזה יכול לשמש כפלטפורמה לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני כולו.

מבוא תיאורטי

לבד מן המחאה החברתית בקיץ 2011 ומחאות נוספות על רקע סוגיות חלוקתיות, כמו מחאת "הפנתרים השחורים" בעבר וזו של בני העדה האתיופית במאי 2015,

מרבית הזהויות הישראליות הפוליטיות-חברתיות שנטלו על עצמן תצורה של מחאה נוצרו והתמקדו בסוגיות של מלחמה ושלום.² השדה הפוליטי במדינת ישראל עוסק מאז 1967 בעיקר ביחסים עם מדינות ערב ועם הפלסטינים, כמו גם בעתיד שטחי יהודה, שומרון וחבל עזה.³ יוצאת מכלל זה היא המחאה החברתית שפרצה באופן בלתי צפוי בקיץ 2011, אשר הציגה צורה חדשה של פעולה פוליטית ואתגרה כמה מן התפיסות המקובלות של הפוליטיקה והחברה בישראל.⁴ סוגיות של מלחמה ושלום הן סוגיות מרכזיות בפוליטיקה הממוסדת ובפוליטיקה החוץ-ממסדית. הן מגדירות במידה רבה את הזהות הפוליטית-חברתית של קבוצות חברתיות שונות, את דפוסי ההצבעה וגם את התביעות של חלק גדול מהתנועות החברתיות, כמו "שלום עכשיו", "גוש אמונים", ההתנגדות לנסיגה מסיני, ההתנגדות למלחמת לבנון הראשונה, ההתנגדות לתהליך אוסלו והתמיכה בו והתנגדות לתוכנית "ההתנתקות".⁵

מאפיין נוסף של השדה הפוליטי בישראל, המאפיין גם דמוקרטיה מערבית אחרות, הוא התרחקותו של הציבור הישראלי מן המערכת הפוליטית הממסדית ואף סלידתו ממנה. זאת, על אף שנושאים פוליטיים וחברתיים ממשיכים לעניין את הציבור.⁶ במצב בו אזרחים בעלי תודעה ומעורבות ציבורית מגיעים למסקנה כי המערכת הפוליטית אינה רוצה או אינה יכולה לספק מענה לדרישותיהם, הם מפתחים ערוצי פעולה חלופיים. תנועות חברתיות הן אחד הביטויים של רצון החברה האזרחית (civil society) לשינוי; הן מהוות ביטוי לאכזבה מן הפוליטיקה המאורגנת, ובפועל הן מנפצות את הריכוזיות הממסדית. לפיכך, פעולותיהן של תנועות חברתיות אינן מוכוונות, בהכרח, לטובת החברים בהן כפרטים; ייעודן הוא לשרת את "המטרות הגדולות" של הקבוצה: הן מעוניינות לחולל בפעולותיהן שינוי בהקשר סוציו-פוליטי רחב.⁷

החברה האזרחית היא כר לצמיחת רעיונות חדשים. היא תורמת לחלוקת הנכסים בין האזרחים, מעורבת בקבלת החלטות ופועלת בתחומי התרבות, הכלכלה והפוליטיקה של החברה. בכך היא תורמת למדינה, לקהילה וליחיד, ומכאן חשיבותה.⁸ מבחנה של החברה האזרחית הוא באוטונומיה שהיא נוטלת לעצמה מן המדינה, בסוג התביעות שהיא מציגה לה וביכולתה להניע אזרחים להשתתף בחיים הציבוריים ולטעת בהם ערכים אזרחיים.

קיימים ארבעה סוגי ארגונים הפועלים במסגרת החברה האזרחית: קבוצות אינטרס, תנועות חברתיות, ארגוני שורשים וארגוני מתנדבים.⁹ המאפיין המשותף של ארגונים אלה הוא שהפעילות בארבעתם הינה פעילות פוליטית חוץ-פרלמנטרית, ובשני סוגי הארגונים הראשונים אף מדובר בפעילות פוליטית חוץ-ממסדית.

אירועי מחאה פוליטיים הם ביטוי אופייני לפעילות פוליטית המתקיימת מחוץ למסגרת ממסדית. פעילות זו מבקשת להוביל שינוי פוליטי ומכוונת בעיקר כלפי הרשויות.¹⁰ במסגרת החברה האזרחית, פרטים חוברים (בהתנדבות) לפעולה משותפת במטרה להשיג אינטרס משותף. מהלך זה הומשג כבר לפני כשלושה עשורים על ידי סוציולוגים פוליטיים כ"פעולה קולקטיבית",¹¹ דבר שביטא את הסתייגותם מהמושג "התנהגות קולקטיבית", ששלט במחקר על דפוסי התנהגות פוליטית חוץ-ממסדית.¹²

שני הכינויים שהפכו לשגורים ומקובלים ביותר מבין הכינויים השונים הקיימים בספרות לתיאור קבוצות אנשים המתארגנים ומתגייסים לפעולה קולקטיבית כאמצעי לקידום יעדיהם הפוליטיים¹³ הם "תנועות חברתיות" ו"קבוצות אינטרס".¹⁴ מאמר זה מאמץ, מבין ההגדרות הרבות הקיימות בספרות לתנועות חברתיות, את ההגדרה הבאה: "קבוצות קולקטיביות, בעלות מידה מסוימת של התארגנות והמשכיות מחוץ לערוצים מוסדיים או ארגוניים, הפועלות למטרת אתגור או הגנה על סמכות חיצונית של קבוצה, ארגון, חברה, תרבות או סדר עולמי שהן מהוות חלק ממנו, בין אם [סמכות] זו מבוססת מבחינה מוסדית ובין אם מבחינה תרבותית".¹⁵

תחום המחקר העוסק בתנועות חברתיות כולל מספר תיאוריות עיקריות.¹⁶ המאמר משתמש בגישת "התנועות החברתיות החדשות" כדי לבחון את פעילותה של "התנועה לעתיד הנגב המערבי". גישת "התנועות החברתיות החדשות" החלה להתהוות בשנות החמישים של המאה העשרים והיא מתייחסת לארגונים וולונטריים של פרטים המבטאים את רצון החברה האזרחית ליצור או למנוע שינוי בהקשר חברתי-פוליטי רחב. תנועות חברתיות חדשות נבדלות מתנועות חברתיות מסורתיות באסטרטגיות, במטרות ובאופן השתתפותן בקבוצה. היוזמים, המנהיגים וחלק גדול מתומכי התנועות הללו הם צעירים בני המעמד הבינוני ומעלה, סטודנטים ובעלי השכלה גבוהה. על פי רוב מדובר בתומכים ולא בחברים, ובצורת התקשרות רופפת לצורך פעולה קולקטיבית. תנועות אלו מאופיינות בדחייה עקרונית של הפוליטיקה הממוסדת ובפרקטיקות מחאה המבקשות לבטא ולהבליט דחייה זו: מבנים ארגוניים נזילים ולכאורה בלתי היררכיים, דפוסים של דמוקרטיה השתתפותית ומתדיינת בקבלת החלטות, ופעולות מחאה יצירתיות וחדשניות, אשר הומור, משחקיות ופרפורמטיביות תיאטרלית ממלאים בהם תפקיד מרכזי.¹⁷

תנועות חברתיות חדשות מאפיינות חברות פוסט תעשייתיות, שכן הן מהוות תוצר בלתי נמנע של השינוי במערכת היחסים החברתית, הכלכלית והפוליטית בחברות אלו. מדובר בתנועות לשינוי המבוסס על הרצון לרפורמה מבנית ולא למהפכה, ולכן הן אינן מנסות לפרק את המערכות הפוליטיות והכלכליות

הקיימות. האסטרטגיות המרכזיות של התנועות החברתיות החדשות הן העצמה ועזרה עצמית. הן מחפשות עצמאות ולא דרך לחבור לכוח פוליטי-ריכוזי. לכן, ההשתתפות הקהילתית בתנועות אלו חותרת להשתחרר ממוסדות המדינה. העקרונות המובילים את המודעות החברתית המתגבשת בתנועות חברתיות חדשות הם: השתתפות של אנשים מן השורה שעד עכשיו היו "מדוכאים" וצריכים להשמיע את קולם כדי להשפיע על מהלך ההיסטוריה, והשתתפות חברתית הנותנת "קול" בשיח הציבורי למי שקודם לכן הושקו. השתתפות זו נחוצה כדי לשפר את תהליך קבלת ההחלטות.¹⁸

"התנועה לעתיד הנגב המערבי" כתנועה חברתית "חדשה"¹⁹

החשיבות של בחינת "התנועה לעתיד הנגב המערבי" כתופעה חברתית נובעת מכך שהיא מציבה חלופה לתפיסה הביטחונית-מסורתית, לפיה יש לנהל את העימות עם הפלסטינים באמצעים צבאיים.²⁰ שלושת סבבי הלחימה האחרונים ברצועת עזה מעידים, לדעת חברי התנועה, כי לתפיסה זו אין תוחלת וכי יש להשתמש גם באמצעים מדיניים לפתרון סכסוכים, כולל הסכסוך בין ישראל לחמאס. בראייה מרחיבה אפשר לומר כי תפיסה זו של חברי התנועה יכולה להיות מיושמת גם במצב עתידי, בו מרבית האזורים המאוכלסים של מדינת ישראל יהיו תחת איום טילים לאורך זמן – מצב שעלול ליצור לחץ חברתי ואולי אף פוליטי. נראה כי הרעיון הטמון בבסיס החשיבה של "התנועה לעתיד הנגב המערבי" הוא כי מוטב לה לישראל ליצור תנאים להסדרה מדינית, לצד מענים צבאיים לאתגרים הביטחוניים שלה בחזיתות השונות.

פעילות "התנועה לעתיד הנגב המערבי" מגלמת ניסיון להחיל את תביעתה לפתרון מדיני ברצועת עזה גם על שטחי יהודה ושומרון ולהשתמש למעשה בפתרון המדיני ברצועה כפלטפורמה לחידוש המשא ומתן בין ישראל לפלסטינים ולפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני כולו. תביעתה זו של התנועה בולטת נוכח התעקשותם של חברה ותומכיה על ניהול שיחות ישירות עם תנועת חמאס השולטת ברצועת עזה, מול הלך הרוח הכללי בציבור הישראלי, לפיו אין לנהל משא ומתן עם ארגון זה. עוצמתה של תביעה זו, ובה בעת הלגיטימיות שלה, נעוצות בכך שמקימי התנועה חיים זה יותר מעשר שנים בתוך מצב מדיני-ביטחוני קבוע של ירי תלול מסלול. חברי "התנועה לעתיד הנגב המערבי" טוענים כי חשוב שהציבור הישראלי, ב"עוטף עזה" ובכלל, יידע כי מקבלי ההחלטות עושים כל שביכולתם כדי לשלב בין אמצעים שונים – צבאיים, מדיניים ואחרים – כדי למצוא פתרון למצב המדיני-ביטחוני שנוצר ולהחילו הן ב"עוטף עזה" והן בשטחי יהודה ושומרון. זוהי, למעשה, תביעה להחיל חשיבה מחודשת (ויצירתית) על סיטואציה ותיקה ומוכרת ולבחון חלופות שייתכן כי אף יחרגו מתפיסות מקובלות, כגון ניהול

המשא ומתן בין ישראל ובין הפלסטינים באופן ישיר, או קיומן של שתי מדינות עצמאיות בין הים לירדן כבסיס לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני.²¹ כזו היא ההצעה של התנועה לקבל את "היוזמה הערבית" כמצע למשא ומתן עם הפלסטינים, או ההצעה לפיה כדאי לישראל לחבור למדינות ערביות מתונות ופרגמטיות במזרח התיכון כדי לחשוב ביחד על פתרון יצירתי, לא רק לסכסוך הישראלי-פלסטיני כי אם גם לנושאים אחרים בהם יש לישראל אינטרסים משותפים עם מדינות אלו.

לדעת חברי "תנועה לעתיד הנגב המערבי" הידיעה כי מקבלי ההחלטות אינם נסמכים על פתרונות צבאיים בלבד, ומשלבים בבחינת הפתרונות למצב המדיני-ביטחוני גם אמצעים מדיניים (כולל כאלה שטרם נבחנו בעבר), תיצור בקרב הציבור הישראלי תחושה כי הוא אינו מופקר וכי נעשה כל מאמץ אפשרי לפתרון המצב המדיני-ביטחוני, וזאת במטרה למנוע את סבב הלחימה הבא. לעניין זה חשיבות רבה בכל הנוגע לתחושת החוסן החברתי (resilience) של אוכלוסייה במצב "הפרעה" מתמשך,²² והוא אף עשוי להשפיע על העמדה של הציבור בעת כניסה למצב לחימה עתידי ולהגביר את מוכנותו לכך.²³

מחאת "התנועה לעתיד הנגב המערבי" צמחה על רקע תחושות של חרדה, חוסר שליטה, חוסר אונים, דריכות, מתח, חשש וסכנת חיים, שהיו מנת חלקם של רוב התושבים ב"עוטף עזה" במהלך מבצע "צוק איתן". תחושות אלו נמהלו בחוויה של היעדר אמון בצה"ל (למשל, בהקשר ל"נאום הכלניות" של הרמטכ"ל, שקרא לתושבים לחזור לבתיהם למרות שהלחימה לא הסתיימה) ובמקבלי ההחלטות. תחושות אלו החלו בראשית המבצע – אז לא הייתה הכרה במצב הביטחוני בו התושבים היו נתונים, והמסר היה שניתן להמשיך בשגרה – והמשיכו בעת שתושבים ב"עוטף עזה" הבינו כי מנהרות התקפיות מצויות בסמוך ליישוביהם. לכל אלה נוספה התחושה כי חמאס הוא השולט בהפסקות האש, כי הקבינט המדיני-ביטחוני של ישראל מפוצל, חלוק בדעותיו ונמנע מלהחליט על פינוי מסודר של תושבים מהיישובים צמודי הגדר, וכי ההנהגה הארצית נמנעת מלהפגין נוכחות באזור.²⁴ על כל אלה חשוב להוסיף כי ב"צוק איתן" נהרגו שלושה אזרחים תושבי "עוטף עזה" מירי פצצות מרגמה: הילד דניאל טרגרמן בן הארבע (ב-22 באוגוסט), זאביק עציון, רכז הביטחון בקיבוץ גירים, ושחר מלמד, מנהל המוסך בקיבוץ (ב-26 באוגוסט).²⁵

לאור אלה לא ייפלא כי תושבים רבים ב"עוטף עזה" חשו מופקרים, ללא הגנה וללא שליטה על חייהם. "התנועה לעתיד הנגב המערבי" ניסתה, ואף הצליחה במידה רבה, לתת כוח לתושבים רבים באזור "עוטף עזה", משום שסיפקה להם את התחושה כי הם יכולים לשלוט בחייהם. ככזו, היה לה תפקיד קהילתי-מקומי משמעותי.²⁶

"התנועה לעתיד הנגב המערבי" זכתה לתמיכתם הגלויה של שני ראשי מועצות: אלון שוסטר, ראש המועצה האזורית שער הנגב, וחיים ילין, ראש המועצה האזורית אשכול בתקופת המבצע. "התנועה חובקת את כל המועצות. יש תמיכה של אלון [שוסטר] ושלי בתנועה", אמר חיים ילין בראיון עימו.²⁷ מיכל שבן, דוברת המועצה האזורית שער הנגב, אמרה בפגישה עימה כי המועצה "עובדת יחד עם פעילי התנועה".²⁸

"התנועה לעתיד הנגב המערבי" העבירה למעשה מסר חזק בדבר הצורך לבצע מהלך פרו-אקטיבי לשינוי המציאות באזור בו חיים חבריה, וזאת מתוך עמדה של חוזק. מסר זה התאים לנרטיב שהמועצות האזוריות היו מעוניינות להציג. עם זאת, ועל אף שמקימי התנועה טענו כי מאבקם אינו רק המאבק של תושבי הנגב, כי אם של כל תושבי המדינה, עיקר התמיכה בפעילותם באה להם מתושבי האזור שלשמו ובשמו יצאו למאבק, ובעיקר אלה המשתייכים מבחינה מפלגתית-פוליטית לשמאל ולמרכז, אליהם הפנו את מסריהם.²⁹

תנועות חברתיות "ישנות" התארגנו סביב בסיסים פוליטיים, כמו מעמד חברתי ואידיאולוגי, או סביב מאבק הקשור לזכויות עובדים (כמו תנועות למען עבודה מאורגנת או תנועות למען שוויון זכויות). לעומתן, תנועות חברתיות "חדשות" מתארגנות על בסיס קהילתי – סביב מאפיין אתני או מגדרי או סביב קהילה גיאוגרפית – ובסיס התארגנותן הוא, על פי רוב, צירוף של זהות, של קהילה ושל תרבות. מכאן נובע מאפיין בולט של תנועות אלו – חסרונה של אידיאולוגיה מעמדית.

המאפיין הקהילתי-גיאוגרפי סביבו הוקמה "התנועה לעתיד הנגב והגליל" הוא היותם של מקימיה תושבי אותו אזור, כלומר מדובר בבסיס התארגנות קהילתי-גיאוגרפי המהווה גם זהות קולקטיבית עבור מארגניה. לפיכך, המאבק של מקימי התנועה התאפיין בהיותו מאבק מקומי שהוגדר כ"רווחה ואופק לתושבי האזור". לדידם, הדרך להשיג מטרה זו היא, בהכרח, באמצעות "פתרון קבע בעזה".

"התנועה לעתיד הנגב המערבי" היא, למעשה, שילוב בין מספר קבוצות,³⁰ ביניהן: "דור הקסאמים", "נשות הנגב המערבי", "לא עוצרים באדום", "להעיף את הטילים מעזה" – כולן מורכבות מתושבי הנגב המערבי. אף שרבים מהם חולקים מעמד חברתי משותף, גורם זה לא היווה בסיס התארגנות או מוקד משיכה לגיוס לתנועה. מה שהביא לכך היה רצונם של אלה הנמנים עם חבריה "לשנות את מציאות חייהם".³¹

תנועות חברתיות חדשות סובבות במידה רבה סביב בירור הזהות התרבותית והחברתית של חבריהן. במסגרת זו נשאלות שאלות כמו: מי אנחנו? כיצד אנחנו חיים בתוך התנועה שלנו ובתוך החברה שלנו? מה אנחנו תורמים לה? מה אנחנו מקבלים מהן? מהן זכויותינו? חברי "התנועה לעתיד הנגב המערבי" בחרו

בתחילת דרכם לזהות את עצמם כתנועת אזרחים מובחנת, שהמובחנות שלה נבעה ממיקומם הגיאוגרפי – מהיות כל חבריה תושבי הנגב המערבי. תחילת דרכם התאפיינה, לצד מצוקה אישית ממשית (על רקע ירי קסאמים ופצמ"רים מתמשך ואיום המנהרות) לה היו שותפים,³² בניסיון לפענח מי הם, כיצד הם מזהים את עצמם ומהי תביעתם. הדבר בלט בראיון עם ענת חפץ, ממקימות התנועה.³³ מקימי התנועה החברתית החדשה עמדו על זכותם לדבר ולהשמיע את קולם, וציינו כי זכות זו "נקנתה" בסבל. כך כתבו בדף המסרים שלהם: "אחרי ארבע שנים תחת איום הטילים הבטחנו לעצמנו לא לשתוק יותר".³⁴ הייתה זו למעשה תביעה על בסיס "רפובליקני", תביעה שהלגיטימיות שלה נובעת מתוך תרומה לקולקטיב ומתגלמת, במקרה זה, בהימצאותם של חברי התנועה בקו החזית של יישובי "עוטף עזה" ושבעטיו סבלו יותר מעשור. זהו סבל, שלתפיסתם, מעניק "הרשאה" לתביעתם ליצירת מציאות חיים אחרת, הכוללת "שקט, ביטחון ושגשוג לתושבי הנגב". מקימי התנועה תפסו את תביעתם כמייצגת "קול אחר", שלתחושתם עדיין לא נשמע בשיח הציבורי ביחס למצב המדיני-ביטחוני ב"עוטף עזה".³⁵ תביעה זו הופנתה אל קובעי המדיניות, תוך הוספת מסר של דחיפות, כפי שציינו בטענה: "אין לנו זמן לבזבז".³⁶

למעשה, התביעה העיקרית של "התנועה לעתיד הנגב המערבי" הייתה יצירת חלופה ל"פרדיגמת הסבבים", שמהותה היא רצון לקדם הסדר מדיני ברצועת עזה באמצעות ניהול שיחות עם ארגון חמאס. זאת, במטרה ליצור תנאים של הסדרה, ואולי אף תהליך שיביא לפתרון של קבע של הסכסוך הישראלי-פלסטיני. חלופה מעין זו הוצגה לקובעי המדיניות לא רק בהקשר של אזור הנגב המערבי, אלא גם בהקשר של מדינת ישראל כולה וכן בהקשרים אחרים. חברי התנועה דרשו מן הממשלה למנף את מבצע "צוק איתן" כדי לקדם הסכם מדיני שיבטיח שקט לתושבי הנגב המערבי, ובד בבד למדינת ישראל כולה.³⁷ היה זה למעשה ניסיון לצאת מתוך התביעה המקומית-סקטוריאלית.

למרות כוונותיה, "התנועה לעתיד הנגב המערבי" לא הצליחה להנחיל בהצלחה את תביעתה המרכזית גם לרמה הארצית. על אף הסיקור האוהד יחסית בעיתונות הכתובה במהלך מבצע "צוק איתן", תביעתם של חברי התנועה לא זכתה לבולטות ולתמיכה בציבור הישראלי בכללותו.³⁸ ההכרזה על הפסקת האש וסיום הלחימה הורידו את מאבקם מסדר היום הציבורי-לאומי, ומאז סיום "צוק איתן" קולה של התנועה כמעט ואינו נשמע ברמה הארצית. סיקור פעילותה מתנהל בעיקר ברשתות החברתיות, ורוב האנשים המודעים לפעולותיה נמנים על העוקבים אחריה ברשתות אלו.

כוונת מקימי "התנועה לעתיד הנגב המערבי" מראשיתה הייתה לבססה כתנועת מחאה חברתית בעלת המשכיות, תוך הדגשה שהם "נאבקים על

עתיד אישי, משפחתי וכלכלי יציב ובטוח" (ההדגשה לא במקור).³⁹ ייתכן מאוד שהדגש על האישי, המשפחתי והמקומי היה בעוכריה של התנועה והיווה את אחד המניעים לכך שלא הצליחה לפרוץ את הרמה המקומית, לצאת "החוצה" ולהרחיב את מעגל תומכיה.

אף שבין מקימי התנועה היו פעילים המזוהים פוליטית, העדיפו חבריה לא לחבור לכוח פוליטי מזוהה מבחינה מפלגתית.⁴⁰ נראה שעמדה זו הייתה גורם נוסף שלא סייע לתנועה להרחיב את בסיס התמיכה בה. כיום, רוב רובם של תומכי התנועה נמנים על מפלגות שמאל ומרכז, ומיעוט קטן עד מבוטל נמנה על תומכי הימין המתון. היה זה חידוד התביעה המרכזית של התנועה ("הסדר מדיני בעזה") שהוביל לעזיבתם של חלק מן הפעילים המזוהים עם הצד הימני של המפה הפוליטית הישראלית, שכן תביעה כה נחרצת להסדר מדיני עם חמאס – החלופה לתפיסת ה"אין פרטנר" – מזוהה במציאות הפוליטית של ישראל עם מפלגות השמאל.⁴¹

מייסדי "התנועה לעתיד הנגב המערבי" שאפו לנסח הצעה לשיח אחר, חלופי, מחוץ לזרמים פוליטיים או למוסדות מדינה מוכרים. דרכם למימוש שאיפה זו הייתה באמצעות הקפדה על עצמאות כלכלית, אשר גזרה מבחינתם גם עצמאות פוליטית. מקור המשאבים למימון פעולות התנועה⁴² היה ציבור תומכיה. מקימיה השתמשו ב־Headstart – פלטפורמת גיוס חברתית מקוונת, הפועלת באמצעות מימון המונים עבור פרויקטים שונים ומגוונים.

מן הנאמר עד כה ניתן לסכם כי פעולותיה של "התנועה לעתיד הנגב המערבי" באו לידי ביטוי בשלושה מישורים מרכזיים: ציבורי, תודעתי ופוליטי. **במישור הציבורי** ניסתה התנועה לקיים פעילות ציבורית מגוונת, הן במהלך "צוק איתן" והן לאחריו. פעילות זו באה לידי ביטוי בהפגנות, בפריסת שלטי חוצות ובחוגי בית.⁴³ חוגי בית אלה קיבצו נציגים מן התנועה יחד עם מומחים ביטחוניים ופוליטיים, ונדונו בהם מתווים שונים להסדר אפשרי ברצועת עזה. בנוסף לכך, התנועה קיימה פגישות עם משלחות, גופים וארגונים שונים, וגם נציגי מדינות וארגונים חוץ־מדינתיים. כך, לדוגמה, נציגי התנועה נפגשו עם נציגים של רשות החירום הלאומית (רח"ל), עם בעלי תפקידים במשרד ראש הממשלה, עם קבוצות מטיילים, עם תלמידי בתי ספר, עם קבוצות סטודנטים ועוד.⁴⁴ ליווי סיורים מאפשר לאנשי התנועה לנסות להפיץ ולהנכיח את המסרים שלה בקרב הציבור הרחב. בנוסף לכך, פעילי התנועה מתעדים את פעילותם באתר אינטרנט משלהם⁴⁵ וברשתות החברתיות פייסבוק וטוויטר,⁴⁶ מתוך מטרה להפיץ את מסריהם לקהל הרחב. עם זאת, השיח בדף הפייסבוק של התנועה מתנהל בעיקרו בין אזרחים תושבי הנגב המערבי, על אף שהוא קיבל יותר מ־6,000 "לייקים".

במישור התודעתי, המהווה במידה רבה פועל יוצא של המישור הציבורי, מנסה "התנועה לעתיד הנגב המערבי" לחשוף ולהנגיש "ידע קיים וחדש לגבי הטיפול בעורף, פתרונות ביטחוניים ואפשרויות שונות להסדר מדיני".⁴⁷ לשם כך פועלים חברי התנועה להפגיש תושבים מאזור הנגב המערבי עם אנשי ביטחון לשעבר, מדינאים וחוקרים. לדוגמה, בנובמבר 2014 נערך חוג בית בירושלים, בו השתתף אלון ליאל, לשעבר מנכ"ל משרד החוץ ושגריר ישראל בטורקיה; כשבועיים לאחר מכן נערך חוג בית נוסף, בו השתתף תא"ל (מיל') גדי זהר, חבר "התנועה לשלום ולביטחון"; עוד חוג בית נערך עם אלוף (מיל') עמי איילון, לשעבר מפקד חיל הים וראש השב"כ. השימוש ב"מומחי ביטחון" מהווה ניסיון של אנשי התנועה ליצור בסיס של לגיטימציה חברתית להצעתם להשמיע "קול אזרחי אחר" ולתביעתם להסדר מדיני ברצועת עזה. באמצעות דרך פעולה זו הם ניסו ומנסים להשיג קונצנזוס רחב לדרכם, ולמעשה לגיטימציה למהלך כולו.

הפעילות של התנועה **במישור הפוליטי** מהווה שילוב בין הפעילויות השונות בשני המישורים שפורטו לעיל, תוך ניסיון להנכיח אותן בקרב פוליטיקאים והציבור הרחב. התנועה עושה זאת באמצעות מפגשים עם מקבלי החלטות שנועדו לקדם את מטרתה להגיע לפתרון מדיני ברצועת עזה. במסגרת זו קיימו פעילים בתנועה פגישות עם שרים וחברי כנסת ושלחו אליהם שאילתות. עם כינונה של הכנסת העשרים נראה כי עניינם יזכה להתייחסות מיוחדת, לאחר שחיים ילין, לשעבר ראש המועצה האזורית אשכול, המזוהה ומזהה את עצמו כנציג האזור ונשמע מתבטא מספר פעמים בעבר כי "למהלך הצבאי צריכה להיות רגל מדינית", נבחר לכנסת. מאחר והנוכחות הציבורית הכלל-מדינית של "התנועה לעתיד הנגב המערבי" היא מעטה, היא אינה מצליחה לפרוץ את הרמה הקהילתית-מקומית בה היא פועלת, ותביעותיה לא הצליחו להשפיע עד כה באופן משמעותי על סדר היום הציבורי בישראל. ועם זאת, לאחר שנים שבהן ספגו תושבי "עוטף עזה" טילים, ולאחר עשור של מבצעים צבאיים ברצועת עזה (מאז "ההתנתקות"), יש מקום לבחון את תביעתה של התנועה החברתית החדשה להסדרה מדינית של מערכת היחסים עם רצועת עזה. זאת, בהסתכלות מדינית רחבה, כלומר מתוך בחינה כוללת של המצב העתידי איתו עשויה מדינת ישראל להתמודד – מצב שבו ירי תלול מסלול מופעל כלפי כל שטחה, והשימוש בכוח צבאי לא מספק לו מענה – וכן מתוך בחינת הסכסוך הישראלי-פלסטיני בכללותו.

במצב שבו מדינת ישראל כולה תהיה מאוימת על ידי ירי תלול מסלול, הפעלה של אמצעים צבאיים בלבד לא תוכל לספק מענה למצב המדיני-ביטחוני שיתקיים, ויהיה צורך להשתמש גם באמצעים מדיניים. יתר על כן, על אף כמיהה של חלקים בציבור הישראלי לראות בסכסוך עם הפלסטינים ברצועת עזה בעיה ביטחונית בלבד,⁴⁸ ולעתים אף לנתק את הזיקה בין הרצועה ובין שטחי יהודה ושומרון,

הצלחה של ישראל להביא למצב של רגיעה עם הפלסטינים ברצועה (במסגרת פתרונות הכוללים הפסקת אש, שיקום כולל של הרצועה ועוד) – אתגר מורכב ביותר – יכולה לספק הזדמנות להשגת רגיעה גם בזירה הישראלית-פלסטינית בכללותה. סיכוי זה נובע מכך שרצועת עזה ממשיכה למלא תפקיד מרכזי⁴⁹ בסכסוך הישראלי-פלסטיני בהקשר פוליטי וגיאוגרפי-אסטרטגי רחב. זהו המסר העומד מאחורי תביעתה של "התנועה לעתיד הנגב המערבי" לקידום הסדר מדיני ברצועה.

המסר של התנועה – להגיע להסדר מדיני ברצועת עזה – הוא תביעה שכבר נשמעה בעבר בשיח הציבורי הישראלי ואין בה חדש; החידוש שבו הוא כריכתו של הסדר כזה בניסיון של מדינת ישראל להביא לפתרון כולל, מכל סוג שהוא, בינה ובין הפלסטינים. מכאן נובעת הרלוונטיות הכלל-מדינתית של פעילות "התנועה לעתיד הנגב המערבי".

סיכום

הטענה המרכזית של מאמר זה היא שעל אף ש"התנועה לעתיד הנגב המערבי" היא תנועה חברתית שצמחה מתוך מצב של מצוקה ביטחונית-מקומית, לאופן פעילותה ולמסר אותו היא מנסה להעביר במסגרת השיח המדיני-ביטחוני הישראלי הקיים יש רלוונטיות כלל-מדינתית. מדובר בחלופה לתפיסה הביטחונית-מסורתית, לפיה הסכסוך עם הפלסטינים ברצועת עזה (ובמקומות אחרים) משקף בעיה ביטחונית בלבד, ועל כן יש לנהלו באמצעים צבאיים.⁵⁰ חברי תנועה זו טוענים כי שלושת סבבי הלחימה האחרונים ברצועת עזה מוכיחים כי אין תוחלת לתפיסה זו ברמה האסטרטגית, כל עוד היא לא מלווה במאמץ מדיני שתכליתו הסדרה מתמשכת של המצב בין שני הצדדים היריבים.

כאמור, הרלוונטיות של "התנועה לעתיד הנגב המערבי" נובעת הן מן המסר אותו היא מנסה להעביר בפעילותה והן מן האמירה המרכזית שלה. המסר כורך בין התביעה להשגת הסדר מדיני ברצועת עזה לבין יכולתה של מדינת ישראל להביא לפתרון כלשהו בזירה הישראלית-פלסטינית בכללותה; הוא מקפל בתוכו אמירה, לפיה לשימוש באמצעים צבאיים בלבד אין תוחלת, ויש להשתמש גם באמצעים מדיניים.

בנוסף למסר המדיני-ביטחוני של התנועה החברתית החדשה, יש לה גם מסר מדיני-חברתי, שבחינת פעילותה מסייעת להאיר: על הציבור לדעת כי מקבלי ההחלטות עושים כל שלאל ידם כדי לשלב בין אמצעים צבאיים (בזמן העימות) ובין אמצעים אחרים לאחריו (לשיטתם של אנשי התנועה, אמצעים מדיניים). ידיעה כזאת תיצור בקרב האזרחים תחושת ביטחון כי אינם מופקרים וכי "יש על מי לסמוך". תחושה זאת, מצידה, עשויה להגביר את מוכנותם להתמודד עם מצב לחימה מתמשך ולטעת בהם את התקווה כי יוכלו להתאושש ממנו זה לאחר

העימות – שני גורמים המהווים את תמצית חוסנה החברתי של אוכלוסייה במצב "הפרעה" מתמשך.⁵¹

פעילות "התנועה לעתיד הנגב המערבי" ועצם הקמתה החזירו לתושבים רבים ב"עוטף עזה" את התחושה כי הם שולטים על תנאי חייהם, ועל כן היא העניקה כוח לאזרחים רבים ביישובי ה"עוטף".⁵² מכאן, שהיה לה תפקיד קהילתי-מקומי בעל משמעות. עם זאת נראה, כאמור, כי התנועה לא הצליחה לפרוץ את הסקטוריאליזם שאפיינה את פעילותה: היא הצליחה לגייס תומכים רבים מקרב תושבי הנגב המערבי, אך נראה כי לא הצליחה לגייס תומכים מקרב כלל אזרחי ישראל וליצור לעצמה בסיס תמיכה לאומי רחב. ואף על פי כן, העלאת הרעיון של הסדר מדיני ברצועת עזה כפלטפורמה להסדר מדיני כולל בין ישראל לפלסטינים מציבה חלופה אפשרית לשיח המדיני-ביטחוני הקיים, ולפיכך מעניקה לתביעת התנועה רלוונטיות כלל-מדינית.

הערות

- 1 המאמר מסתמך על נתונים שנאספו בשתי מועצות אזרחיות ב"עוטף עזה": המועצה האזרחית אשכול והמועצה האזרחית שער הנגב.
- 2 זאב רוזנהק, מיכאל שלו, "כלכלה פוליטית של מחאת 2011: ניתוח דורי-מעמדי", **תיאוריה וביקורת**, 41, 2013, עמ' 45-68.
- 3 על אף ההתנתקות מחבל עזה, הדיון בעתיד חבל זה בהקשר ליחסים עם מדינות ערב ועם הפלסטינים נותר בעינו.
- 4 זאב רוזנהק ומיכאל שלו, שם. עמ' 64.
- 5 Hermann, Tamar, *The Israeli Peace Movement – A shattered Dream*, Cambridge University Press, 2009.
- 6 עומרי שמיר, "צרכנות פוליטית, יזמים חברתיים-פוליטיים ומדיניות ציבורית בישראל: מסגרת מושגית ומקרי בוחן", בתוך: **ניירות מחקר במנהל ומדיניות ציבורית**, גיא בן פורת, עורך (באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון, המחלקה למנהל ומדיניות ציבורית, הפקולטה לניהול ע"ש גילפורד גליזר, 2012).
- 7 יעל ישי, **בין גיוס לפיוס: החברה האזרחית בישראל** (ירושלים: כרמל, 2003), עמ' 22-49.
- 8 אלישבע סדן, **עבודה קהילתית – שיטות לשינוי חברתי** (תל אביב: הקיבוץ המאוחד, 2009), עמ' 307-318.
- 9 להרחבה ראו: יעל ישי, שם.
- 10 שי אלימי, "לקרוא לילד בשמו: על השונה (והדומה) בין תנועות חברתיות וקבוצות אינטרס", **חברה אזרחית ומגזר שלישי בישראל**, ב (2), 2008, עמ' 29-51.
- 11 סוציולוגים פוליטיים כמו צ'רלס טילי (Tilly) וויליאם גמסון (Gamson).
- 12 האוריינטציה המחקרית של חוקרים המשתמשים במושג "התנהגות קולקטיבית" תופסת את הפעילות הפוליטית החוץ-ממסדית כמאיימת על הסדר החברתי הנורמטיבי, ואת ההתנהגות הפוליטית של חברה כסטייה חברתית. בניגוד לכך, האוריינטציה המחקרית של חוקרים המשתמשים במושג "פעולה קולקטיבית" מדגישה את האסטרטגיה, התכנון, הבחירה והתכליתיות של פעולת הקולקטיב (אלימי, "לקרוא לילד בשמו").

- 13 הכינויים הקיימים בספרות לתנועות כאלו הם: "קבוצות קוראי תגר", "קבוצות מחאה", "קבוצות לחץ", "תנועות המון", "תנועות פוליטיות". הבחירה להשתמש בכינוי זה או אחר הינה פועל יוצא של הדיסציפלינה שממנה יוצאים החוקרים, כמו גם של הגישה הפרדיגמטית אותה הם נוקטים (אלימי, שם).
- 14 שי אלימי, שם.
- 15 "Collectivities acting with some degree of organization and continuity outside of institutional or organizational channels for the purpose of challenging or defending extant authority, whether it is institutionally or culturally biased, in the group, organization, society, culture or world order of which they are a part" p. 11, in: Snow, David A., Sarah A. Soule and Hanspeter Kriesi, 2004. "Mapping the Terrain." pp. 3-16 in: *The Blackwell Companion to Social Movements*, edited by D.A. Snow, S.A. Soule and H. Kriesi. Oxford: Blackwell.
- 16 תיאוריות מוקדמות הנשענות על גישות פסיכולוגיות-חברתיות של התנהגות קולקטיבית ומשתייכות למסורת הפונקציונליסטית-מבנית בסוציולוגיה; תיאוריות ארגוניות של ניהול משאבים המבוססות על תיאוריית קונפליקט ועל תיאוריות רציונליות-כלכליות; תיאוריית מבנה ההזדמנויות הפוליטיות; גישת "התנועות החברתיות החדשות"; תיאוריות הבוחנות את התנועות החברתיות כבסיס לכינון של זהויות קולקטיביות חדשות וכמייצרות תרבות חלופית. להרחבה ראו לדוגמה: Herbert Blumer, "Social Movements", in: *Principles of Sociology*, ed. L.A. McClung, (New York: Barnes & Noble, 1951), pp. 199-220; W.A. Gamson, *The Strategy of Social Protest* (2nd ed.) (Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company, 1990); Charles Tilly, *Social Movements, 1768-2004* (Boulder, CO: Paradigm Publishers, 2004); Ann Swidler, "Cultural Power and Social Movements", in: *Social Movements and Culture*, eds. H. Johnston and B. Klandermans, (Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1995).
- 17 זאב רוזנהק ומיכאל שלו, שם.
- 18 "[...] הדרישה היא כלפי הממשלה באשר היא, [ו]מקבלי ההחלטות באשר הם, לקדם אסטרטגיה להסדרה בעזה": ראיון עם ענת חפץ, חברת קיבוץ נירים וממייסדות "התנועה לעתיד הנגב המערבי", 21 באפריל 2015.
- 19 בפתחו של הדיון חשוב לציין כי הביטוי "תנועות חברתיות" שגור יותר בפי חוקרים מתחום הסוציולוגיה, ואילו הביטוי "קבוצות מחאה" שגור יותר בפי חוקרים מתחום מדעי המדינה. במאמר זה אני מתחקה אחר פעילותה של "התנועה לעתיד הנגב המערבי" מדיסציפלינת מחקר סוציולוגית, ועל כן אבחן את מאפייניה ואת אופן פעילותה כתנועה חברתית, ומבחינה תיאורטית אעמוד על מאפייניה כתנועה חברתית "חדשה". נוסף לכך, ראוי להתעכב על בחירת שמה של "התנועה": נראה כי הבחירה בשם "תושבי הנגב המערבי" ולא "תושבי עוטף עזה" נובעת מרצונם של מקימי "התנועה" שלא להגדיר עצמם מתוך התייחסות אל החוץ, אל מה שנמצא מעבר לקו הגבול (רצועת עזה), שכן אז מדובר בהגדרה לעומתית הקובעת את זהות "התנועה", כי אם מתוך הפנים, כאזור המהווה חלק ארץ בלתי נפרד ממדינת ישראל.
- 20 אורי בן אליעזר, **דרך הכוונת: היווצרותו של המיליטריזם הישראלי 1936-1956** (תל אביב: דביר, 1995).
- 21 ראו, לדוגמה, גדעון סער, "לחשב מסלול מדיני מחדש", **ידיעות אחרונות**, 7 ביוני 2015.

- 22 מאיר אלרון, ואלכס אלטשולר, "החזית האזרחית במבצע 'צוק איתן'", בתוך: **צוק איתן – השלכות ולקחים**, ענת קורץ ושלמה ברום, עורכים (תל אביב: המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2014).
- 23 עניין זה מקבל משנה תוקף, שכן "82% מהציבור בישראל צופה עימות עם החמאס" (על פי סקר שנערך על ידי מינה צמח וחברת "מדגם" והתפרסם ב-7 ביוני 2015, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4665484,00.html>).
- 24 יזהר שער, "הצצה למרחב הנפשי-חוויתי של תושבי מועצה אזורית אשכול". סיכום פנימי. השירות הפסיכולוגי החינוכי במועצה האזורית אשכול.
- 25 למותם של שלושה הייתה השפעה נפשית ותודעתית קשה. חיים ילין, ראש המועצה האזורית אשכול דאז, אמר בהקשר זה בראיון עמו (31 במאי 2015): "כל עוד לא מתמודדים עם לוויית יכולים לספוג הכול. ברגע שמתחילים להתמודד עם לוויית, זה כבר סיפור אחר".
- 26 מתוך ראיון שנערך במסגרת המחקר עם חיים ילין, 31 במאי 2015.
- 27 שם.
- 28 "התנועה לעתיד הנגב המערבי עשתה עבודה טובה. היא תנועה חוץ ממסדית, אבל עובדת יחד עם המועצה. המסרים דומים. היה לה [לתנועה] מסר של 'לקחת את גורלנו בידנו ולא לסמוך רק על הממסד'. וגם במועצה המסר היה 'אנחנו קהילה חזקה'. יש קשיים, ועם קשיים מתמודדים. תנו לנו את הכלים לעשות את הכי טוב שאנחנו יודעים לעשות" (ראיון עם מיכל שבן, 29 במאי 2015).
- 29 "הייתה פעילות שטח אינטנסיבית [...] לבנות את הכוח האזורי. כי אם אתה בונה משהו **לטווח ארוך**, צריך את החיבור של האזור אלינו" (ההדגשה לא במקור). ראיון עם אבי דבוש, 29 באפריל 2015.
- 30 במונחים תיאורטיים, מדובר בקבוצות אינטרס (אלימי, "לקרוא לילד בשמו").
- 31 "התחלנו לראות שבכל רחבי האזור צומחות יוזמות מחאתיות [...] אנשים מתראיינים וכותבים בפייסבוק [...] אי הנחת הגיע למסה קריטית ויש פוטנציאל להתארגנות משותפת". ראיון עם ענת חפץ, 21 באפריל 2015.
- 32 חשוב לציין בהקשר זה כי בראשית ימיה של "התנועה לעתיד הנגב המערבי", רוב פעיליה היו הורים לילדים קטנים. לעניין זה השפעה מכרעת על האופן שבו הם פעלו נוכח המצב ששרר באזור "עוטף עזה". לעניין זה ראו המאמר של מאיר אלרון, ציפי ישראלי, כרמית פדן ואלכס אלטשולר המתפרסם בגיליון זה.
- 33 "שאלנו את עצמנו לאיזה כיוון הדבר [התנועה] הזה צריך ללכת? מה אנחנו רואים בעיני רוחנו? ואמרנו: זה לא יכול להיות רק התארגנות של קיבוצניקים, שמאלנים שמדברים על שלום ואהבה [...] כדי שזה יהיה אמתי, אפקטיבי ובעל כוח, זה חייב להיות עם אנשים מכל עוטף עזה. צריך להיות כמה שיותר מגוון מבחינה סקטוריאלית. שיהיו דתיים, מזרחיים ואשכנזים, כי המטרה הייתה ליצור קבוצה שמצד אחד משקפת את המגוון של עוטף עזה ומצד שני מראה סולידריות ואיזושהי עמדה של נטילת אחריות על גורלנו": ראיון עם ענת חפץ, 21 באפריל 2015.
- 34 הפרויקט של "התנועה לעתיד הנגב המערבי", אתר Headstart, <https://www.headstart.co.il/project.aspx?id=12164>
- 35 "הרגשנו שצריך לקום קול אזרחי חזק וברור": אבי דבוש, ממקימי "התנועה לעתיד הנגב המערבי", בראיון לנחמן גלבוע, 20 באוגוסט 2014, <http://www.mynet.co.il/articles/0,7340,L-4560722,00.html>
- 36 הפרויקט של "התנועה לעתיד הנגב המערבי", אתר Headstart, <https://www.headstart.co.il/project.aspx?id=12164>
- 37 אריאל דלומי, "הקיפאון המדיני מסוכן לנחל עוז", Ynet, 3 בנובמבר 2014.

- 38 לסיקור התקשורתי יש השפעה רבה על היכולת של תנועה חברתית לגייס תמיכה ציבורית, שכן "סיכוייהן של קבוצות מחאה שאינן זוכות לסיקור, או שסיקורן שלילי, לזכות בתשומת לב ובאהדת הציבור והממסד נמוכים, במיוחד כשתביעותיהן נוגדות את מדיניות הממסד": תמר הרמן, מלמטה למעלה: **תנועות חברתיות ומחאה פוליטית** (רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 1995).
- 39 הפרויקט של "התנועה לעתיד הנגב המערבי", אתר. Headstart, <https://www.headstart.co.il/project.aspx?id=12164>
- 40 "הגדרנו בצורה ברורה שלא נהיה מזוהים מפלגתית. לא רצינו להיות קבוצת שוליים, אלא קבוצה שמגייסת ציבור רחב". ראיון עם ענת חפץ, 21 באפריל 2015.
- 41 "התנועה שאפה בתחילת הקמתה, ושואפת כעת, לנסח את הצרכים של תושבי הנגב המערבי, כפי שהם תופסים אותם, ולתבוע הסדר מדיני (עבור תושבי הנגב המערבי והמדינה כולה), ובד בבד שאיפתם, כאמור, היא להגיע לציבור רחב. סוגיה זו מציבה אתגר בפני חברי התנועה. אחת הדרכים של התנועה להתמודד עם עניין זה היא באמצעות קיומו של תהליך אסטרטגי שבו ינסו 'להתאסף מחדש סביב מטרות' ולבחון כיצד לדבר על ההיתכנות הפרגמטית של איזושהי הסדרה בעזה, שהיא אינטרס מובהק של תושבי האזור [...] בצורה שלא תישמע שמאלנית". ראיון עם ענת חפץ, 21 באפריל 2015.
- 42 גיוס הכספים נועד גם לתשלום משכורת עבור רכזת התנועה. כל שאר פעיליה, וביניהם יועץ התקשורת שלה ניסים דואק, פעלו ופועלים בהתנדבות.
- 43 כך, למשל, בתחילת פעילותה של התנועה, ביום שישי 22 באוגוסט 2014, הקימו נציגיה מאהל מחאה מול בית ראש הממשלה, והזמינו את ראש הממשלה "לשבת עימם ולדון בפתרון הקבע בעזה". כחודש לאחר מכן, בספטמבר 2014, ימים ספורים לפני מועד פקיעת הפסקת האש, ארגנו חברי התנועה עצרת בצומת שער הנגב בדרישה "לדאוג לביטחוננו מול איומי הרקטות והמנהרות" ו"לפעול להשגת הסדר מדיני".
- 44 "הצלחנו להפוך לכתובת כמעט ראשונה כשאנשים רוצים לבוא ולשמוע על עוטף עזה [...] למצב את עצמנו כגוף שיש לו סמכות בתחום הזה [...] כתנועה שיכולה לתת את הפרספקטיבה האזרחית [...] אבל] אנחנו מנהלים שיח על פתרונות, ובכך אנו עושים יותר ממישהו שיספר על החיים כאן". ראיון עם ענת חפץ, 21 באפריל 2015.
- 45 אתר הבית של התנועה לעתיד הנגב המערבי: <http://negevforce.project.org.il>
- 46 דוגמה לפעילות ברשתות החברתיות: דף הטוויטר של התנועה לעתיד הנגב המערבי: @SouthIsraelHope
- 47 "התנועה לעתיד הנגב המערבי" – דף מסרים. מתוך אתר האינטרנט של התנועה <http://negevforce.project.org.il>
- 48 יואב זיתון, "אין פתרון צבאי לעזה – ראש אגף מבצעים נפרד", Ynet, 19 ביוני 2015.
- 49 בנדטה ברטי וענת קורץ, "עזה תחילה (שוב?)", מבט על, גיליון 710, 17 ביוני 2015.
- 50 בן אליעזר, **דרך הכוונת**.
- 51 מאיר אלרן ואלכס אלטשולר, שם.
- 52 "מה שקרה עם התנועה [לעתיד הנגב המערבי] היה בריא. זה להרגיש שהם שולטים על החיים שלהם. זה חשוב. ואם הם הצליחו להביא מישהו לביקור או לזכות בתמיכת ראש מועצה, אז זה נותן כוח, והם נותנים כוח לאזרחים ב'עוטף עזה'". ראיון עם חיים ילון, 31 במאי 2015.